

4. Кон И.С. Социальная психология / И.С. Кон. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1999. – 552 с.
5. Наумчик Н.В. Психологічна зрілість студентів у контексті актуальних проблем психологічної науки і практики / Н.В. Наумчик // Особистість у просторі культури: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму 24 вересня 2009. - Севастополь: Рібест, 2009. - С 88-91.
6. Greenberger E. Education and the Acquisition of Psychological Maturity. – New York: Irvington Publishers, Inc., 1982. – P. 155–189.
7. Inkeles A. Society, Social Structure and Child Socialization. In J.A. Clausen(Ed.), Socialization and Society – Boston: Little, Brown, 1968. – P.74 – 129.

УДК 81'23

ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Олена Чернякова
(*Переяслав-Хмельницький, Україна*)

У статті розкрито індивідуальні підходи до вивчення іноземної мови дітьми шестирічного віку. Обґрунтовано доцільність індивідуально-особистісного підходу вчителя до кожного учня що веде до більш широкого вивчення мовної особистості.

Ключові слова іноземна мова, індивідуальний підхід, мовна особистість, виховна дія.

В статье рассмотрены индивидуальные подходы к изучению иностранного языка детьми шестилетнего возраста. Обосновывается целесообразность индивидуально-личностного подхода учителя к каждому ученику что ведет к более широкому изучению языковой личности.

Ключевые слова: иностранный язык, индивидуальный подход, языковая личность, воспитательное действие.

In this article are shown the individual approaches to study a foreign language by the pre-school children. Individual and personality approach of the teacher to every pupil that lead to wider study of the lingual personality is proving.

Key words: foreign language, individual approach, lingual personality, educational action.

Постановка проблеми. Питання про те, де в дійсності прорахунок, що призводить до низької ефективності курсу навчання мови, залишається недостатньо дослідженим, тому в галузі педагогічної психології як науки й педагогічній практиці це проблема є важливою й актуальною. Основи успішності навчальної діяльності розглянуті П.Я.Гальперіним, О.О.Леонтєвим, Є.Ф.Рибалко, J.Carrol, С.Сох та ін. Психологія педагогічної діяльності – об'єкт дослідження багатьох науковців. Практика й наукові дослідження показують, що діяльність учителя є специфічною, оскільки основним її об'єктом є особистість учня. Саме тому вихідними моментами сучасного навчання є не

реалізація його кінцевих цілей (запланованих результатів), а розкриття індивідуальних можливостей кожного учня і визначення педагогічних умов для їх прояву і розвитку. Успішність педагогічної діяльності, міжособистісної взаємодії перебуває в прямій залежності від знання викладачем особистості свого учня. Причому це пізнання повинне мати випереджальний характер. Будь-якій дії чи взаємодії повинне передувати формування адекватного знання про особистість учня для того, щоб вибрані методи дії і взаємодії відповідали особистісним особливостям людини, що формується.

У сучасній науці категорію “підхід” стосовно навчального процесу розглянуто однобоко – з позиції вчителя. Проте особливість навчальної діяльності полягає в тому, що вона спрямована не лише на розвиток, а й на саморозвиток її суб’єктів. Значущими виявляються ті її складники, які створюють можливість для самовираження і самовдосконалення. Потрібно виходити з того, що особистість, яка формується, – не об’єкт педагогічного впливу, а активний суб’єкт саморозвитку. “Це зобов’язує на всіх етапах розвитку людини рахуватися з її індивідуальністю”, – пише М. Н. Шардаков [3, с. 61].

Актуальність дослідження. Таким чином, тільки знання індивідуальності кожного забезпечить побудову іншої системи навчання. Перспективною у зв’язку з цим є ідея особистісного підходу при навчанні іноземних мов. Послідовність і логічність подальшого викладу неможливі без аналізу основних положень існуючих підходів до учня в навчальному процесі.

У Ленінградській школі ще з часів Б.Г. Ананьєва визначалися два можливі підходи у вивченні людини: комплексний і міждисциплінарний. Так, Б.Г. Ананьєв [1, с. 7] пропонує розглядати людину як об’єкт цілого комплексу досліджень (як індивіда, особистості, суб’єкта діяльності та індивідуальності). За його концепцією, є вихід на індивідуальність, яку він охарактеризував як унікальне явище, що має власний внутрішній світ. Б.Г.Ананьєв виділяє три форми навчально-виховної роботи з учнями:

- 1) фронтальна (з усім колективом учнів);
- 2) групова (за умов поділу цього колективу на кілька груп);
- 3) індивідуальна (з кожним окремим учнем).

Досвідчений педагог при оптимальному співвідношенні фронтального, групового й індивідуального підходів до навчання вміло поєднує загальні й типологічні знання про дітей з певними уявленнями про внутрішній світ кожної окремо взятої дитини. Б.Г. Ананьєв пише: “Коли “одиночне” – окрема дитина – перестає бути лише одним із багатьох, лише носієм імені та прізвища, свого роду “екземпляр” чи “штучкою” в масі учнів, вона виступає як найглибший пласт предмета виховання...”

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У пошуках різних шляхів, які б сприяли ефективності навчального процесу, велике зацікавлення викликає здійснення на практиці індивідуального підходу. Індивідуалізації навчання присвячені експериментальні дослідження Л.Г.Абрамової, А.А.Бударного, А.А.Кірсанова, М.Г.Кас парової та ін. Основа даного підходу, з яким пов’язане вирішення будь-яких навчально-виховних завдань, – це філософська категорія одиночного, особливого й загального. А.П.Шептулін у праці “Діалектика одиночного, особливого і загального” зазначає: “Особливим є те, що відрізняє дане матеріальне утворення від іншого, з яким ми його порівнюємо. Загальним же і даному плані є те, що вказує на подібність матеріальних утворень, що

порівнюються” [4, с. 32]. Тому застосовуючи загальну теорію до навчального процесу в школі, слід зауважити, що кожен учень як окреме матеріальне утворення має неповторні, тільки йому притаманні риси, тобто є одиничним. По-друге, він має такі, що повторюються, спільні риси з оточуючими. Таким чином, суб’єкт пізнавальної діяльності становить собою сукупність загального й одиночного одночасно.

Усе вищесказане не виключає залучення до аналізу індивідуального підходу загально філософських положень. У даному випадку часто в термін “індивідуальні особливості” вкладається лише поняття одиночного, особливо в емоційно-вольовій сфері, темпераменті, характері, здібностях. Такий підхід до визначення поняття “індивідуальні особливості” звучує його”.

Мета статті. Індивідуальний підхід необхідно розглядати з позиції діалектичного принципу єдності особливого й загального. У понятті людина на перший план виходить її соціально-діяльна сутність, на другому плані виступає особливе і на третьому – одиночне. Звідси слідує, що спільне в людині представлене особистістю, особливе – індивідуальністю, одиночне – індивідом.

Необхідність індивідуального підходу в навчанні зумовлюється самою суттю навчального процесу. Можна сказати, що головна особливість навчальної діяльності полягає в специфіці її об’єкта. Об’єктом діяльності вчителя є учень, при цьому продукти діяльності педагога матеріалізується в психічному образі учня – у його знаннях, уміннях і навичках. Нескладно помітити, що особливого значення набуває індивідуальний підхід у навчанні іноземних мов, коли ступінь засвоєння мовного матеріалу перебуває в прямій залежності від характеру взаємодії викладача з учнями. Учитель іноземної мови, підтримуючи постійний мовленнєвий контакт з учнями, сприяє успішності вивчення мови і впливає на особистість учня. Ступінь такого впливу визначається знанням учителя індивідуальних особливостей учнів. Проблема пізнання безпосередньо пов’язана з гуманістичною, особистісною спрямованістю навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Поняття “індивідуальність” не однозначне. Воно вказує на неповторність ознак та їх поєднання в окремій людині. Індивідуальний підхід у навчанні, обов’язково передбачає знання й облік індивідуальних якостей кожного, своєрідність його природних і соціальних рис. У відповідності до цих даних повинні добиратися конкретні способи і засоби впливу. Ефективний результат буде у випадку, якщо активізується вся людина, враховуються її індивідуальні здібності до саморегуляції, до мобілізації внутрішніх сил і резервів. Зазначимо, що в основі індивідуального підходу в процесі навчання лежить створення певних умов, які відповідають усьому комплексу характеристик даної людини.

Можна розглянути проблему індивідуалізації навчальної діяльності, розкриваючи її суть. По-перше – педагогічний ефект не може бути однаковим (якщо використовується один і той же педагогічний засіб) у зв’язку з різноманітністю притаманних кожному індивіду особливостей його розвитку. Потрібно вказати на діалектичний характер процесу навчання: він полягає в тому, що розвиток кожного індивіда перебуває в залежності від розвитку людей, які його оточують. Індивідуальний підхід – це не тільки врахування індивідуальних особливостей учнів, а врахування цих відмінностей при колективному навчанні. Розвиваючи цю думку стосовно діяльності викладача, можна виділити два напрями:

1) знання й урахування особливостей розвитку навчальних можливостей кожного учня й навчальної групи;

2) необхідність індивідуального підходу до учнів в умовах колективної роботи) тобто така організація колективної роботи, яка увібрала б у себе свідому індивідуальну діяльність на основі врахування індивідуальних особливостей).

Індивідуалізувати навчальний процес, тобто організувати його таким чином і застосувати такі засоби, які, виходячи з різних навчальних можливостей учнів, забезпечували б максимальну продуктивність навчання.

Принцип індивідуального підходу, за словами Б.Г.Ананьєва [1, с. 43], – це певний шлях пристосування вимоги діяльності до особливостей суб'єкта навчання. Пізнання особистості учня дає можливість прогнозувати успішність його навчальної діяльності, знаходити найбільш дієві форми впливу, що в результаті призводить до управління пізнавальною діяльністю.

Повертаючись до терміну “індивідуальний підхід можна вважати індивідуалізацію важливим принципом виховання й навчання, що пропонує тимчасове вивчення найближчих завдань і окремих сторін навчально-виховної роботи, постійне варіювання її методів та організацію форм з урахуванням загального й особливого в особистості кожного учня для забезпечення всебічного й індивідуально-своєрідного її розвитку. Індивідуальний підхід у межах навчального процесу означає увагу до кожного учня, його творчої індивідуальності в умовах класно-урочної системи навчання за загальноосвітньою навчальною програмою, а також потребує розумного поєднання фронтальних, групових та індивідуальних занять для підвищення якості навчання і розвитку кожного учня .

Істотним доповненням до питання, що розглядається, є те, що не може бути повної індивідуалізації в навчальному процесі. Сенс індивідуального підходу повинен розглядатися з двох близьких між собою позицій, він передбачає:

а) учнем окремо;

б) індивідуальну психодіагностику, даючи орієнтовну інформацію про всю різноманітність індивідуальних відмінностей учнів, при якій учителю необхідно фіксувати свою увагу на можливій типології обстежених, з подальшим знаходженням індивідуально-типових прийомів роботи у ними.

Стосовно індивідуального підходу є необхідність індивідуалізації навчання зумовлена здібностями, що є індивідуальними особливостями учнів. У цьому, до речі, полягає один з аспектів гуманізації навчання як прояву уваги школи до особистості учня. Педагогічна психологія розглядає індивідуалізацію навчання як єдиний засіб актуалізації потенційних можливостей кожного учня. Вона веде до мобілізації резервів психічного розвитку дитини. Виявляється, що стосовно здібностей індивідуалізація навчання спрямована на реалізацію двох завдань: урахування здібностей і їх розвиток.

Можна узагальнити сформовані вимоги до реалізації принципу індивідуального підходу.

1. Індивідуалізація в умовах роботи з колективом вимагає від педагога знання як індивідуальних особливостей окремих учнів, так і рівня розвитку навчальної групи.

2. Індивідуальний підхід у процесі навчання ставить необхідність урахування індивідуальних особливостей кожного конкретно взятого учня при

визначенні цілей уроку, підборі змісту навчального матеріалу, виборі методів, прийомів і форм навчання.

3. У навчальному процесі стосовно учнів з різними індивідуальними особливостями повинен використовуватися комплекс різноманітних засобів педагогічного впливу (з охопленням усіх сторін психіки учня і якостей особистості).

Індивідуальний підхід становить собою єдність двох протилежних тенденцій.

Цікаво, що стосовно іноземної мови диференціація часто ґрунтується не на індивідуальних особливостях особистості учня, а лише на індивідуальних прогалинах у його знаннях. Іншомовні здібності дітей не однакові: одним мова дається дуже легко, іншим, навпаки, з великими зусиллями. Найважливіше значення має факт, що навчальний матеріал на різних етапах навчання може засвоюватися по-різному учнями однієї й тієї ж навчальної групи; в одних достатньо розвинута механічна пам'ять, інші мають гарне слухове сприймання, більше того, в усіх учнів різний склад мислення. Вивчення інтересів і нахилів школярів, їхніх навчальних можливостей, а також аналіз перспектив розвитку цих можливостей служать вихідним моментом у диференційованому підході до навчання іноземній мові.

Можна виділити диференційований підхід як самостійний. У даному випадку особливий підхід учителя до різних груп учнів і до окремого учня, організацію різної за змістом, обсягом, складністю навчальної роботи для дітей. Зазначимо, що іноді на практиці терміни “індивідуальний” і “диференційований” отожднюють. Однак це не правомірно. Необхідно звернути увагу на те, що індивідуальний підхід є основним психолого-педагогічним принципом, згідно з яким у навчанні враховується індивідуальність учня – прояв особливостей його психофізіологічної організації в її неповторності. В основі ж диференційованого підходу як принципу навчання лежить урахування відмінностей між групами людей за їх віковою, професійною спрямованістю. Так, наприклад, створення профільних класів у школах передбачає врахування типових відмінностей, які, ще не є індивідуальними. І більше того, диференційоване навчання – це не мета, а засіб розвитку індивідуальності. Звідси слідує, що в основі диференційованого навчання лежить індивідуалізація.

“Індивідуально-диференційований” підхід тотожне іншому — “індивідуальний”. Це передбачає одночасне врахування як індивідуально-своєрідного в особистості, так і типового. Таким чином, індивідуально-диференційований підхід – це знання вчителем особистості учня, знання його внутрішньої позиції, інтересів, включаючи встановлення безпосереднього контакту вчителя зі своїми учнями.

З індивідуалізацією тісно пов'язаний і інший підхід. Зазначимо, що перебудова школи закликає повернутися і наш час до вихідної педагогічної тези: центральною фігурою навчання є учень як особистість. Акцентуючи увагу на зміні характеру шкільного навчання, слід вказати, що відбувається зміна основного підходу до цього процесу.

Учень стає основною фігурою навчального процесі у чому й полягає особистісно орієнтоване навчання. При проектуванні обов'язкового процесу визнаються, як правило, два рівноправних джерела: навчання і учіння. Причому

останнє не є лише дериватом першого. Це самостійне, особистісно значиме і, таким чином, найбільш дієве джерело розвитку особистості. Визначаючи особистісно орієнтоване навчання, слід зазначити що таке навчання, де на перший план ставиться особистість дитини, її самобутність, самоцінність; суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Розробляючи положення особистісного підходу можна стверджувати, що особистісний підхід заснований на тому, що кожна особистість універсальна, і головним завданням навчально-виховної роботи стає формування індивідуальності, створення умов для розвитку. При порівняльному вивченні діяльності вчителів вдалося виявити цікаву особливість. З'ясувалося, що, ігноруючи особистість, учитель не використовує її багатющі резерви. Дослідження показали, що такі потенціали – це 6 якостей особистості учня: світогляд, життєвий досвід, контекст діяльності, інтереси і нахили, емоції і почуття, статус особистості в колективі. Указані якості дійсно є значимими, при цьому прийоми навчання співвідносяться з кожною з них. Іншими словами, епіцентром освіти в школі є сам учень, його розвиток, формування його індивідуальності.

Очевидно, що орієнтація сучасного освітнього процесу на особистість багатопланова. У досвіді закладено досить широкий склад наявних і потенційно можливих особливостей учнів. Пізнавальний інтерес, що добре усвідомлюється особистістю, служить результативною спонукую, яка діє на всіх етапах навчальної діяльності, визначаючи сенс діяльності. Пізнавальний інтерес, належить до тих проявів особистості, на які орієнтується гуманне навчання, тому розвиток схильності, здібностей особистості кожного учня визначено спрямуванням особистісного підходу в освіті.

Усвідомлення майбутніми вчителями головної специфіки особистісно орієнтованого підходу в навчанні є одним із важливих питань. З'ясувалося, що створенню особистісно орієнтованої системи в навчанні сприяє такий підхід до його організації, при якому цілі, зміст навчального матеріалу, форми взаємодії вчителя і учнів “працюють” на важливе призначення такого навчання – зробити учня суб'єктом навчального процесу. Лише в даному випадку учень зможе повноправно брати участь у розробці цілей, виборі зміст, у діалозі з учителем як способі критичного освоєння матеріалу. Очевидно, що згідно з такою мотивацією відбувається актуалізація необхідних якостей особистості вчителя – ставлення до учня як до унікальної особистості, завдяки чому можлива гуманізація освіти, є справедливою стосовно даного підходу. Тому розробка для середньої школи способів прогнозування інтересів, нахилів і здібностей своїх учнів, пов'язана з науково організованим процесом отримання випереджальної інформації про кожного учня, вважається повністю доцільною. Також проблема розвитку здатності прогнозування стала предметом спеціального вивчення. Ця здатність стає реальною основою вибору методів навчання, рішень, що приймаються, педагогічних дій обов'язково вплине на розвиток відповідних якостей особистості учнів. На значимість даної проблеми, крім наведених факторів, вказує й емпіричне дослідження. Сама ефективність педагогічної діяльності перебуває в істотній залежності від того, наскільки повно й адекватно педагог пізнає особистість учня.

Відмінними ознаками педагогічної технології розвитку особистості школяра є гуманізація і гуманітаризація навчального процесу, які зумовлюють його спрямування в сторону людини, загальнолюдських цінностей. Гуманітаризація освіти передбачає, що навчання будується таким чином, що школярі відкривають для себе особистісну значимість знань, на основі чого засвоюється зміст навчальних предметів.

В наш час немає педагогічної взаємодії в силу дегуманізації стосунків. Тому дана проблема як важлива сторона навчального процесу потребує сучасного осмислення і виступає на перший план становлення особистості учня. Очевидно, думка О.О.Леонтева про те, що “наш навчальний процес насичений знаннями, а не смислами” [2, с. 65], є справедливою стосовно будь-яких педагогічних систем. Таким чином, підхід до учня виступає як ставлення до вищої цінності.

Висновок. Слід звернути увагу на те, що в особистісно-діяльнісному підході виокремлюється єдність двох компонентів. Згідно з особистісним підходом центральною ланкою навчання стає сам учень, його мотиви, цілі, його неповторний психічний склад, тобто учень як особистість. Це відображається в тому, що організація навчання передбачає використання вчителем таких форм, методів і прийомів, які заломлюються через призму особистості учня – його потреб, мотивів, здібностей, інтелекту та інших індивідуально-психологічних особливостей. Такого роду облік здійснюється через форму завдання і зміст спілкування вчителя з учнями.

Перспективи подальших розвідок. Розглядаючи питання успішності навчальної діяльності, виявив потенційну ефективність методу активізації резервних можливостей особистості, яка полягає в спрямованості на комплексний розвиток особистості учня, формування інтелектуальної, емоційної, мотиваційної її сторін. Розкриваючи суть п'яти принципів методу активізації на перший план ставиться принцип особистісно орієнтованого спілкування. Це не випадково, оскільки сам термін “особистісний” у контексті даного випадку має психотерапевтичне значення, означає відкритість, довіру в стосунках між викладачами й учнями. Особистісно орієнтоване спілкування передбачає спілкування, що відбувається на рівні особистісних смислів, а не вербальних значень. В умовах такого навчання здійснюється не лише облік індивідуально-психологічних особливостей учнів, а й головне – формування, розвиток психіки учня, його пізнавальних інтересів, особистісних якостей.

Розглянувши два підходи – особистісний та індивідуальний, – ми підтримуємо їх прихильників, однак вважаємо, що в процесі навчання й виховання виникає необхідність обох підходів для ефективності навчання, оскільки індивідуальність завжди передбачає особистість, а особистість завжди індивідуальна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтением и письмом / Б.Г.Ананьев // Тр. Ленингр. ин-та пед. – Л. АПН РСФСР, 1955. – Вып. 70. – 372 с.
2. Леонтьев А.А. Психология общения / А.А.Леонтьев. – М.: Смысл, 1997. – 365 с.
3. Шардаков М.Н. Причинное мышление школьников // Изв. АПН РСФСР.-1948.-№117
4. Шептулин А.П. Диалектика единичного особого и общего / А.П.Шептулин.-Л. Наука, 1974.-152с.